

НЕПРИПУСТИМІСТЬ ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ В ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ТА АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСАХ

Реалізуючи права під час здійснення судочинства, учасники судового процесу зобов'язані діяти добросовісно, оскільки така поведінка є запорукою швидкого та справедливого розгляду справи судом. Господарський процесуальний кодекс України (далі – ГПК) та Кодекс адміністративного судочинства України (далі – КАС) також передбачають неприпустимість зловживання процесуальними правами. Проблема зловживання правом є однією із актуальніших на сьогодні. Так, вперше заборона зловживання правами була закріплена в положеннях ч.3.ст.13 Цивільного кодексу України. Значна увага цьому питанню приділялась в Постанові Пленуму ВГСУ від 26.12.2011 № 18 «Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України судами першої інстанції», Інформаційному листі ВГСУ від 15.03.2010 N 01-08/140 «Про деякі питання запобігання зловживанню процесуальними правами у господарському судочинстві», Постанові Пленуму ВГСУ від 17.05.2011 N 7 «Про деякі питання практики застосування розділу XII Господарського процесуального кодексу України». За даними системи «Суд на долоні» станом на 01.08.2019 року якщо в графі пошук ввести словосполучення «зловживання процесуальними правами», то результатом буде 9 851 223 документів, з них 8 328 164 –по першій інстанції, 602 388 – апеляційна та 273 905 – касаційна інстанції, з них 118 047 документів припадає на Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду та 45 372 документи на Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду, що безумовно свідчить про масштаби заданої проблематики. Отже, що на законодавчому рівні визначається зловживанням процесуальними правами? Відповідно до ч.2 ст.43 ГПК України та ч.2 ст.45 КАС України залежно від конкретних обставин суд може визнати зловживанням процесуальними правами дії, що суперечать завданню господарського/адміністративного судочинства. Для повного з'ясування змісту цього питання звернемось до наукових підходів в цьому напрямку.

Так, М.М.Хміль [4, с.16] під зловживанням права розуміє таку форму здійснення права, за допомогою якої заподіюється шкода іншим учасникам суспільних відносин шляхом здійснення права всупереч із його цільовим призначенням або здійсненням дій, що виходять за межі наданих законом прав, якщо такі межі й цілі здійснення права встановлені в законі.

В.С. Петренко [2, с.16] зловживання процесуальними правами визначає як дії або бездіяльність учасників процесуальних правовідносин, які спрямовані на реалізацію належних їм процесуальних прав з метою заподіяти майнову або

нематеріальну шкоду іншим учасникам процесу, або як діяльність, спрямовану на реалізацію належній такій особі прав всупереч закону.

Заслуговує окремої уваги науковий підхід В.В. Резнікової [3, с.107]. Так, вона під зловживанням правом розуміє вольову та усвідомлену діяльність (дії) суб'єкта з недобросовісної реалізації свого суб'єктивного права не за його призначенням, що заподіює шкоду суспільним інтересам та/або особистим інтересам третіх осіб чи створює реальну загрозу її заподіяння при формальній правомірності такої діяльності (дій). А зловживання процесуальним правом у господарському судочинстві визначає як діяння (дія та/або бездіяльність), яке полягає у реалізації учасниками судового процесу наданих їм законом прав та повноважень усупереч їх призначенню, з протиправною заінтересованістю, що призвело та/або може призвести до завдання шкоди як публічним, так і приватним інтересам шляхом утруднення чи унеможливлення досягнення завдань господарського судочинства.

Підсумовуючи викладене, можна прийти до висновку, що проблема зловживання процесуальними правами з боку учасників процесу в має велике значення, оскільки нерідко особи, які беруть участь у справі використовують належні їм процесуальні права всупереч їх дійсному призначенню. Тому, пропонуємо своє авторське бачення терміну **«зловживання процесуальними правами»** як то дія та/або бездіяльність учасників судового процесу, спрямована на використання належних їм процесуальних прав не за призначенням, що може завдати шкоди інтересам інших учасників судового процесу та суперечить принципам та завданням господарського судочинства.

Слід відмітити, що існує велика кількість різних видів зловживань суб'єктивними господарськими процесуальними правами, оскільки будь-яка процесуальна норма, що уповноважує учасника судового процесу на вчинення тих чи інших дій, може породжувати різні зловживання тією свободою, яку вона надає. Класифікація зловживань процесуальними правами може бути побудована на підставі різних критеріїв. Так, Н.А. Шебанова [5, с. 49] виокремлює зловживання процедурою вирішення спорів як такою (тобто зловживання правом на отримання судового захисту) та зловживання окремими процесуальними правами.

Цікавим є твердження С.Ф. Демченка [1], який досліджуючи проблему зловживання правом, вирізняє власне юридичні, так і моральні аспекти, що сприяють розумінню його природи. До юридичних аспектів належать наявність у законодавстві диспозитивних норм, що надають суб'єктові повну свободу вибору способів реалізації суб'єктивного права. Саме це створює передумови для зловживань. Моральні аспекти виявляються в психічному ставленні суб'єкта до реалізації права в протиріччі з його призначенням. В одних випадках суб'єкт, здійснюючи своє суб'єктивне право, передбачає негативні наслідки своїх дій і прагне їхнього настання, а в інших – не бажає заподіяти зло, але хоче будь – що реалізувати своє право.

Стаття 43 ГПК України та 45 КАС України передбачають види зловживань процесуальними правами.

Зокрема, подання скарги на судові рішення, яке не підлягає оскарженню, не є чинним або дія якого закінчилася (вичерпана), подання клопотання (заяви) для вирішення питання, яке вже вирішено судом, за відсутності інших підстав або нових обставин, заявлення завідомо безпідставного відводу або вчинення інших аналогічних дій, спрямованих на безпідставне затягування чи перешкоджання розгляду справи чи виконання судового рішення.

З огляду на наведене, викликає сумнів формулювання "безпідставне затягування чи перешкоджання розгляду справи чи виконання судового рішення", оскільки будь-які заяви подані учасником справи та відхилені судом, можуть бути оцінені як підстава для притягнення до відповідальності.

Наступний вид зловживань - подання декількох позовів до одного й того самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав або подання декількох позовів з аналогічним предметом і з аналогічних підстав, або вчинення інших дій, метою яких є маніпуляція автоматизованим розподілом справ між суддями.

З одного боку спроба законодавця обмежити учасників процесу зловживати своїм правом подання декількох позовів до одного й того самого відповідача з тим самим предметом та з тих самих підстав або подання декількох позовів з аналогічним предметом і з аналогічних підстав носить позитивний характер, проте, з іншого боку позивач не позбавлений права змінити предмет/підставу позову до закінчення підготовчого засідання.

Подання завідомо безпідставного позову, позову за відсутності предмета спору або у спорі, який має очевидно штучний характер. Необґрунтоване або штучне об'єднання позовних вимог з метою зміни підсудності справи, або завідомо безпідставне залучення особи як відповідача (співвідповідача) з тією самою метою

Аналізуючи ці твердження, слід звернути увагу в чому саме полягають критерії «безпідставності», «необґрунтованості» та «штучності» позову (позовних вимог). Відсутність відповідного законодавчого регулювання може призвести до неоднозначної судової практики та необ'єктивного віднесення того чи іншого позову до «штучного». Крім того, будь-які висновки суд може зробити лише розглянувши справу по суті.

Укладення мирової угоди, спрямованої на шкоду правам третіх осіб, умисне неповідомлення про осіб, які мають бути залучені до участі у справі.

Досліджуючи це положення, слід відмітити складність доведення факту укладення мирової угоди спрямованої на шкоду правам третіх осіб та прямого умислу неповідомлення про осіб, які мають бути залучені до участі у справі.

Підсумовуючи викладене, зловживання процесуальними правами можна класифікувати наступним чином:

залежно від за стадій господарського процесу (зловживання в суді першої, апеляційної та касаційної інстанцій);

залежно від предмету інституту господарського процесу, у сфері якого вчиняється зловживання (при визначенні предметної та суб'єктної юрисдикції або територіальної юрисдикції (підсудності), при зверненні до суду подаючи «безпідставні», «необґрунтовані» та «штучні» позови тощо);

за ступенем впливу на результат господарського процесу (попередження і видалення із залу судового засідання, тимчасове вилучення доказів для дослідження судом, штраф);

за кількістю протиправних дій (одиничне, повторне, неодноразове зловживання процесуальними правами);

за кількістю осіб, що вчиняють зловживання (одноособове або декількома особами, наприклад, учасником справи та його представником);

залежно від мети, що ставить собі суб'єкт (відволікаюча, заподіяння шкоди тощо).

Список використаної літератури

1. Демченко С.Ф. Теоретично – методологічні засади ефективності господарського судочинства: Монографія. К.: Вид-во «Преса України», 2009. 427 с.

2. Петренко В.С. Механізм запобігання та протидії зловживанню процесуальними правами у цивільному судочинстві // Зловживання цивільними процесуальними правами: шляхи протидії: матеріали круглого столу. - Одеса : Фенікс, 2015. 90 с.

3. Резнікова В.В. Відповідальність у господарському процесі за зловживання процесуальними правами та заходи процесуального примусу //Право України. 2017. № 9. С. 101-119

4. Хміль М.М. Принцип неприпустимості зловживання правом (теоретико-правові аспекти) : автореф. дис.... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 ; Нац. ун-т внутр. справ. - Х., 2005. 19 с.

5. Шебанова Н.А. Злоупотребление процессуальными правами // Арбитражная практика. 2002. № 5. С. 48-52